

Balkan Wars in Social Studies and History Course Books Instructed at Primary and Secondary Education between 1997 and 2012 Years

Meliha KÖSE¹

¹Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Kezer Kampüsü/ Siirt/Türkiye

E-mail: melihakose@gmail.com

Abstract

1912-1913 Balkan Wars ended with important social, economical, cultural and political results for both Southeast Europe and Ottoman Empire. It is a significant turning point for the history of Turkey as well as World History. Balkan Wars had important effects on from dawn of Modern Turkey to starting of national struggle war and coming fore of national identity wars. That's why It is a point to be emphasized how Balkan Wars are taught in both Turkish and Balkan history books. Primary education 7th Class Social Sciences, 8th Class T.R Revolution History and Kemalism 10th Class History and 11st Class T.R Revolution History and Kemalism Course Books include the subject of Balkan wars. In this research, it was examined how Balkan wars are taught in history books in terms of content, method and style. Literature survey and document analysis methods are used in the research. Primary Education Social Sciences and Secondary education history course books being instructed between academic year 2011-2012 and course books written before teaching program changed were examined. In the books examined, it was examined that the reasons and outcomes of Balkan Wars, the images used about the subject, roles of Great Powers in Balkan Wars, assessment and evaluation questions having regard to the subject. Also, it was questioned whether there is difference in terms of method and content between these course books. Balkan Wars are given place in one or two pages in Social Sciences and History course books. The reasons, outcomes, relationship with Great Powers of Balkan Wars are told in similar method and style. His situation is also valid for the course books prepared within the framework of new curriculum. Assessment and evaluation questions aim to examine students' knowledge in Balkan Wars. Rather narration is on the nail in handling the subject. Again, the course books are visually poor. A map is generally used but there does not include different resources such as photographs, memoirs and letters.

Key Words: social studies, Balkan states, Balkan Wars, history textbooks.

Extended Summary

Purpose

Balkan wars are the historical events resulting in important and serious developments for both Ottoman Empire and Balkan States. As an important part of Ottoman history, it takes place more or less in the Turkish History textbooks and also history textbooks of Balkan States. In this study it is aimed to set forth how Balkan wars are told in Turkish social studies and history textbooks and develop suggestion how it should be told.

Method

The method of the research is primarily the analysis of selected social studies and history textbooks that is document analysis. The study was supported with the information obtained via literature surveying. Some books used as textbooks at the level of primary and secondary education in different periods were selected and reasons, results, reasons of the defeat, status in assessment questions of the wars were examined and the study was classified in this way. In addition, last period books written due to program change and the books instructed in previous years were compared.

Results

In social studies and history text books, Balkan wars are told within 1 or 2 pages. However, in the Republic of Turkey Revolution of History and Kemalism text book written by Mükerrerem K. Su and Ahmet Mumcu the subject is told within 5 pages. (Mumcu, Su, 2002: 21-26).

Reasons of Balkan wars in social studies and history textbooks are stated in similar sentences. It draws attention that the sentences used in the reviewed books are very close expressions.

Some expressions about the reasons of First Balkan Wars are as follows:

- Support of Western Countries to Balkan States
- That Balkan States wanted to elbow out Ottoman Empire from Balkan Peninsula.
- That Ottoman Empire was striving against Turco- Italian War during those years and Balkan States took advantage of this.

As for the results of Balkan wars, they take place in similar expressions in social studies and history textbooks. History and social studies textbooks highlighting the serious defeat of Ottoman Empire give place the agreements which Ottoman Empire made with Balkan States and Balkan States made between each other and the articles of the agreements. While the social results of Balkan Wars generally are not expressed, some books partially give place the minority status of Turks staying at that region and immigrations after Balkan wars.

The reasons of losing Balkan wars are expressed with similar sentences in almost all the books.

Among reviewed fourteen books, three of them do not include pictures. As for eleven books, they include one map and one includes one map and one picture.

Questions about the subject in social studies and history textbooks are asked under the titles of "Assessment Questions", "Test Questions" and "Assessment and Evaluation".

Assessment questions at the end of the unit are at the level that measures students' knowledge levels. Questions asked focus on the reasons and results of Balkan wars. There are not questions about Balkan Wars at the ends of some text books. Some questions in the textbooks are as follows:

Open-ended questions;

- What was the reason of First Balkan Wars? Which countries participated the war?
- What was the reason of Second Balkan Wars? Which countries participated the war?

One of the highest points in Balkan wars is "Great Powers". It is heavily felt in the history textbooks that the countries called Great Powers were highly effective on both starting, ending and arising conditions of post-war agreements.

Discussion

Balkan wars are one of the important events of Ottoman History in terms of political and social results. In the teaching of Balkan wars at different levels taking place in Turkish social studies and history textbooks, serious similarity is a matter. Again the subject taking place in 1 or 2 pages in a great majority of books differs by the languages used. In all the books, reasons and

results of Balkans wars, reasons of Ottoman Empire's defeat are mentioned briefly and it is presented a short summary of the wars. But the social wounds that the wars made on Balkan and Ottoman society are not emphasized. The first reason of this may be that rich Turkish history had to be compressed into history textbooks and the second one may be that Balkan wars which was a defeat for Ottoman Empire are not seen as worthy of telling.

One of the biggest problems confronted about telling Balkan wars is expression far from scientific language. Sentences such as Russia provoked Balkan States, which is shown among the reasons of Balkan wars, Western Countries got into flap because of the defeat of Ottoman Empire and arranged the London Conference, which is shown among the results of Balkan Wars are seen closer to narrative expression. It is not seen sufficient to express the policies having regard to interests of Russia in Balkan region as provocation. But the expression "Provocation of Russia" has taken its place in last written secondary education history textbook.

Again the term "Great Powers" used very frequently in the textbooks does not leave clear information on students' minds. In case it is not laid bare what the term Great Powers refer to, it is highly probable for the students to associate this term with wrong information on their minds.

One of the questions seen in social studies and history textbooks, social studies and history textbooks are treating way of the subject. While the pictures take place in minute amount, alternative sources don't take any place. This case is valid for the secondary education history textbooks which are last written too.

Conclusion

As Balkan wars are one of the important events of Ottoman History based upon its results, it takes place in social studies and history textbooks even a little. Balkan wars are one of the subjects of Republic of Turkey Revolution History and Kemalism, 7th Class Social Studies and 10th Class History lessons. Fourteen books used as social studies and history textbooks in different years were reviewed for the survey.

Main concern in the subject teaching is mainly seen as method problem. History and social studies textbooks should drift away pedantic style and use different sources such as photos, statistics, memoirs and letters. Further, it can give place such kind of sources of the countries participated in Balkan Wars. Thus the students will be able to look at the Balkan wars ambidextrously and will become closer to the history by the help of the

sources of the period. The problem that bare historical information leads to rote learning and forgetting the information memorized in a short time should be overcome by versatile history teaching. As a result of the study, it came up that history textbooks about the teaching of Balkan Wars should be developed. Rich historical materials having regard to Balkan Wars are available.

1997 ile 2012 Yılları Arasında İlköğretim ve Ortaöğretimde Okutulan Sosyal Bilgiler ve Tarih Ders Kitaplarında Balkan Savaşları

Meliha KÖSE¹

¹Siirt Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Kezer Kampüsü/ Siirt/Türkiye

melihakose@gmail.com

Öz

1912-1913 Balkan Savaşları hem Güneydoğu Avrupa'sı hem de Osmanlı Devleti için önemli sosyal, ekonomik, kültürel ve politik sonuçlar doğurmuştur. Dünya tarihi kadar Türkiye tarihi açısından da bir dönüm noktasıdır. Balkan savaşlarının, Modern Türkiye'nin doğuşundan, milli mücadele savaşının başlamasına, ulusal kimlik savaşlarının gündeme gelmesine kadar uzanan önemli etkileri olmuştur. Bundan dolayı hem Türkiye'nin hem de Balkan devletlerinin tarih ders kitaplarında Balkan Savaşlarının nasıl işlendiği önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Balkan Savaşları konusuna ilköğretim 7. sınıf sosyal bilgiler, 8. sınıf T.C İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük 10. sınıf Tarih ve 11.sınıf T.C İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında yer verilmektedir. Bu çalışmada Balkan Savaşlarının Sosyal Bilgiler ve tarih ders kitaplarında içerik, yöntem ve üslup bakımından nasıl işlendiğine, bakılmıştır. Araştırmada literatür tarama ile birlikte doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. 2011-2012 eğitim öğretim yılında okutulmakta olan ilköğretim Sosyal Bilgiler ve ortaöğretim tarih ders kitapları ve öğretim programı değişmeden önce yazılmış olan ders kitapları incelenmiştir. İncelenen kitaplarda Balkan Savaşlarının sebeplerine ve sonuçlarına, konu ile ilgili kullanılan görsellere, Büyük Güçlerin Balkan Savaşlarındaki rollerine, konu ile ilgili ölçme-değerlendirme sorularına bakılmıştır. Ayrıca bu ders kitapları arasında yöntem ve içerik açısından fark olup olmadığı sorgulanmıştır. Balkan savaşlarına Sosyal Bilgiler ve Tarih ders kitaplarında bir iki sayfa içinde yer verilmektedir. Balkan Savaşlarının sebepleri, sonuçları, büyük güçlerle ilişkisi benzer yöntem ve üslup ile anlatılmaktadır. Bu durum yeni öğretim programı çerçevesinde hazırlanan ders kitapları içinde geçerlidir. Ölçme değerlendirme soruları öğrencilerin Balkan Savaşları konusundaki bilgisini ölçmeyi hedeflemektedir. Konunun ele alınışında daha çok hikâyeci bir anlatım söz konusudur. Yine tarih ders kitapları görseller açısından oldukça yetersizdir. Genellikle bir harita kullanılmış, Balkan Savaşları ile ilgili fotoğraf, hatıra, mektup gibi farklı kaynaklara yer verilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: sosyal bilgiler, Balkan devletleri, Balkan Savaşları, tarih ders kitapları.

Giriş

Balkan Savaşlarından önce Osmanlı Devleti'nin elinde Arnavutluk, Makedonya ve Batı Trakya bulunuyordu. Balkan devletleri Osmanlı'nın bu topraklarını ele geçirmek ve Osmanlı'yı bu topraklardan çıkarmak istiyorlardı. Küçük Karadağ'ın Büyük Osmanlı Devleti'ne 8 Ekim 1912'de savaş ilan etmesi ile I. Balkan Savaşı başladı. Rusya tarafından desteklenen Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ Osmanlı Devleti'ne karşı savaştılar. Balkan devletlerinin savaşa cesaret etmelerinde Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp Savaşı ile meşgul olması da etkili olmuştur (Oral, 2004: 131). Osmanlı birlikleri, Trakya'da Bulgaristan'la, Makedonya'da Bulgar, Yunan ve Sırp güçleriyle, Kuzey Arnavutluk ve Kosova'da Sırp ve Karadağ güçleriyle, Güney Arnavutluk'ta Yunan güçleriyle olmak üzere dört cephede savaşmak zorunda kalmışlardır. Savaş batıda Arnavutluk kıyılarından, doğuda İstanbul'a kadar yaklaşık 170.000 kilometrekareye yayılmıştır (Glenny, 2001: 229). Osmanlı Devleti Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan karşısında ağır bir yenilgi almış, Yanya ve İşkodra dışında Batı Trakya boşaltılmıştır. 8 Kasım 1912'de Yunanlar Selanik'i işgal etmiş, İstanbul'u almak isteyen Bulgaristan amacına ulaşamamıştır. Ancak barış şartlarının görüşülmesi için toplanan Londra Konferansı sürerken, Bulgaristan Edirne'yi ele geçirmiştir. Balkan Savaşlarının birincisi 30 Mayıs 1913'te imzalanan Londra Antlaşması ile sona ermiştir (Oral, 2004: 132). Londra Antlaşması'na göre Trakya'da Osmanlı-Bulgar sınırı Midye-Enez hattı olarak belirlenerek Trakya ve Edirne Bulgaristan'a bırakılırken, Güney Makedonya, Selanik ve Girit Yunanistan'a Kuzey ve Orta Makedonya Sırbistan'a, Silistre Romanya'ya verilmiş, Arnavutluk'un bağımsızlığı kabul edilmiştir.

I. Balkan Savaşı Türk ordusunun tarihte yaşamış olduğu en büyük bozgunlardan biri olarak kabul edilmektedir. Savaşın kaybedilmesinde Osmanlı subaylarının "İttihatçı" ve "Halâskâr" diye iki gruba ayrılması ve komuta kademesinde birliğin sağlanamaması etken olarak kabul edilmiştir (Oral, 2004: 132). Rıza Nur'a göre Balkan mağlubiyetinin sebebi terhis ve kumandanların dirayetsizliğidir. Daha önemlisi ise ordudaki askerlerin ittihatçı ve muhalif grup olarak bölünmesidir. Hatta ordunun içinde bulunan Bulgar, Rum vs. Gayr-i Müslim askerlerin Türk ordusunun aleyhine çalıştığını ve gayr-i Müslimlerin askere alınmasının hata olduğunu düşünmektedir (Rıza Nur, 1992: 376-377).

Savaşın kötü gidişatından iktidarı sorumlu tutan İttihatçılar, Enver Paşa liderliğinde gerçekleştirdikleri Bâb-ı Âli Baskını ile hükümeti devirip yönetime el

koymuşlardır. Sadârete getirilen Mahmut Şevket Paşa II. Balkan Savaşı başlamadan önce muhaliflerce bir suikast sonucunda ölmüştür. Bu suikasttan sonra İttihatçılar öne çıkarak Halâskâr grubunu etkisiz hale getirmeye çalışmışlardır. Osmanlı'da bu gelişmeler yaşanırken, Balkan devletleri ise kendi aralarında aldıkları toprakları paylaşmada sıkıntı yaşıyorlardı. Neticede aldıkları toprakları paylaşamayan Balkan devletleri tekrar kendi aralarında savaşımaya başladılar. Bulgaristan'ın 29 Haziran 1913'te Yunanistan ve Sırbistan'a saldırmasıyla II. Balkan Savaşı ortaya çıktı. Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Sırbistan karşısında yenildi. Bu fırsatı değerlendiren Osmanlı Devleti, 15-21 Temmuz 1913'te Bulgaristan'a saldırdı. 29 Eylül 1913'te imzalan İstanbul Antlaşması ile Osmanlı Devleti Edirne'yi geri aldı. Meriç Nehri Osmanlı-Bulgar sınırı olarak kabul edildi (Oral, 2004: 132). Balkan devletleri arasında Bükreş Antlaşması (1913), Yunanistan ve Osmanlı Devleti arasında ise Atina Antlaşması imzalandı (1913).

Balkan Savaşları, Balkan bölgesinde 550 yıllık Osmanlı hâkimiyetini sona erdirmiştir. Türk tarihini en büyük facialarından biri kabul edilmiştir (McCarthy, 1998: 144-145).

Osmanlı Devleti'nin Balkan Savaşlarında hızla yenilmesi bu bölgede yaşayan Müslüman halkın pek çok acıyla karşılaşmasının yolunu açmıştır. Balkanlardaki bu yenilgi o coğrafyada yaşayan Türk-Müslüman unsurlarının kaderlerini de etkilemiştir. Sonuçları itibariyle Müslüman köylü ve kentli nüfus üzerindeki etkileri bakımından 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşına benzetilen Balkan Savaşları bölge halkına çok ciddi acı ve yıkım yaşatmıştır. Bölgedeki Müslüman halk öldürülme, ırza geçme, soygun, talan ve evlerinden sökülüp atılma gibi pek çok eziyete göğüs germek zorunda kalmışlardır.

Bölgede savaş sırasında ve savaş sonrasında yaşanan büyük göçler, çok sayıda insanın mağdur olması ile sonuçlanmıştır. Göçmenler, barınma, beslenme ve güvenlik sorunlarıyla karşılaşırken, salgın hastalıklarla da mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Göçmenlerin sıkıntılarını hafifletmeye çalışan Osmanlı yardım cemiyetleri ortaya çıkmıştır. Esirgeme Derneği (1912), Donanma Cemiyeti Hanımlar Şubesi (1912), Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Cemiyeti (1913) gibi dernekler Balkan Savaşlarının Osmanlı'da açtığı yaraları sarmaya çalışmışlardır (Kurnaz, 2011: 159-161). Özellikle Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Hanımlar Heyet-i Merkeziyesi'nin (1912) faaliyetleri Balkan Savaşı sırasında yaşanan sosyal problemlere ışık tutacak niteliktedir (Hacıfettahoğlu, 2010).

Balkan Savaşları ile ilgili bilgiler Balkan Savaşlarının Türk tarihindeki önemini ve toplumda bıraktığı izleri açıkça ortaya koymaktadır. Ancak tarihi

bilgilerin gelecek nesillere uygun yöntem ve metotlarla aktarılması tarihi bilginin kendisi kadar hassas bir konudur. Tarihi bilgilerin gelecek nesillere aktarılmasında en önemli araçlardan biri de ders kitaplarıdır ve ders kitapları vazgeçilmez olarak değerlendirilmektedir (Ulusoy, 2008: 192). Bu açıdan sosyal bilgiler ve tarih ders kitapları tekrar tekrar gözden geçirilmelidir. Bu araştırmada Balkan Savaşlarının sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarındaki durumu incelenmiş ve Balkan Savaşlarının öğretimindeki problemler tespit edilmeye çalışılmıştır.

Yöntem

Herhangi bir alanda hissedilen bir boşluk ihtiyaçlar doğurmaktadır. Bu ihtiyaçlar ise çeşitli sorunları beraberinde getirmektedir. İnsanları araştırmaya sevk eden güçlü dürtülerden biri de insanın karşılaştığı bu ihtiyaçlardır ve ihtiyaçlarından kaynaklanan sorunların giderilmesi çabasıdır. Giderilmek istenen her güçlük problemdir ve insanı fiziksel ve düşünsel yönden rahatsız etmelidir (Karasar,2002:54).

Balkan Savaşlarının öğretimi konusunda hissedilen boşluk bu çalışmanın motivasyonunu oluşturmuştur. Çünkü sonuçları bakımından 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbine benzetilen Balkan Savaşları (1912-1913) Osmanlı tarihinin önemli olaylarından biridir. Balkan Savaşları neticesinde Osmanlı Devleti, Balkan bölgesinde 550 yıllık hakimiyetini kaybetmiştir. Balkan Savaşları hem Osmanlı Devleti için hem de bölgedeki Balkan halkları için geride çok ciddi acılar bırakmıştır. Yaşanan acılara, büyük çaplı göçlere, toplu ölümlere rağmen bölgede kalıcı bir barışı sağlamak mümkün olmamıştır. Çünkü çok kısa bir süre sonra Dünya, Balkan bölgesinde I.Dünya Savaşının başlamasına şahit olmuştur. Bu sebeple Balkan Savaşları kimi zaman I Dünya Savaşının provasını olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Balkan Savaşları Osmanlı tarihinin de trajik bir dönüm noktası kabul edilmektedir (Öztuna : 2013).

Başlaması, sonuçları ve sonrasında yaşanan gelişmeler nedeniyle Balkan ve Osmanlı tarihi açısından önemli olan Balkan Savaşlarının sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında nasıl öğretildiğini ortaya koymak ve konunun öğretimi ile ilgili öneriler geliştirmek bu araştırmanın problemini oluşturmaktadır.

Tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında Balkan Savaşları konusu araştırmacılar arasında son zamanlarda ele alınmaya başlamıştır. Özellikle

Balkan ülkelerinde kullanılan ders kitapları bu açıdan incelenmeye başlanmıştır. Balkan Savaşlarının yüzüncü yıldönümüne binaen yapılan konferans ve sempozyumlar balkan Savaşlarının çok boyutlu ele alınmasına imkan sağlamıştır. Ancak Türk tarih ve sosyal bilgiler ders kitaplarında Balkan Savaşları konusu hala araştırmaya açık konulardır.

“1997 ile 2012 yılları arasında okutulan ilköğretim sosyal bilgiler ve orta öğretim tarih ders kitaplarında Balkan Savaşları”nı konu alan bu araştırmanın amacı, mevcut imkanlar göz önünde bulundurularak aşağıdaki şekilde belirlenmiştir:

1- 1997 ile 2012 yılları arasında okutulan ilköğretim sosyal bilgiler ve orta öğretim tarih ders kitaplarında Balkan Savaşlarının sebeplerinin nasıl öğretiltiğini tespit etmek,

2- 1997 ile 2012 yılları arasında okutulan ilköğretim sosyal bilgiler ve orta öğretim tarih ders kitaplarında Balkan Savaşları ile ilgili gelişmelerin nasıl verildiğini tespit etmek,

3- 1997 ile 2012 yılları arasında okutulan ilköğretim sosyal bilgiler ve orta öğretim tarih ders kitaplarında Balkan Savaşlarının sonuçlarının nasıl verildiğini tespit etmek,

4- Konu ile ilgili kullanılan görselleri tespit etmek,

5- 1997 ile 2012 yılları arasında okutulan ilköğretim sosyal bilgiler ve orta öğretim tarih ders kitaplarında Balkan Savaşlarının “Büyük Güçlerle” ilişkisinin nasıl öğretiltiğini tespit etmek,

6- 1997 ile 2012 yılları arasında okutulan ilköğretim sosyal bilgiler ve orta öğretim tarih ders kitaplarında Balkan Savaşları ile ilgili ölçme-değerlendirmenin nasıl yapıldığını tespit etmek,

7- Balkan savaşlarının nasıl öğretilmesi gerektiğine dair öneri geliştirmektir.

Araştırmanın Önemi

Osmanlı Devleti'nin, Avrupa'daki topraklarının büyük bir kısmını terk etmek zorunda kalması Balkan Savaşlarının neticesinde gerçekleşmiştir. Balkan Savaşları Osmanlı tarihinde sadece bir toprak kaybından ibaret değildir. Savaş sırasında ve sonrasında yaşanan katliamlar, kıtlıklar, hastalıklar ve toplu göçler yaşadığı dönem için trajik sonuçları ile ciddi problemler ortaya çıkarmıştır. Kadınıyla, erkeğiyle Osmanlı halkını çözüm üretmeye zorlamıştır. Dolayısıyla

tarihsel açıdan önemli olan Balkan Savaşlarının nasıl öğretildiği ve nasıl öğretilmesi gerektiği tarih eğitimi açısından dikkate alınması gereken bir konudur. Bu araştırma 1997 ile 2012 yılları arasında okutulan ilköğretim sosyal bilgiler ve orta öğretim tarih ders Kitabı olarak kullanılan kitaplarda Osmanlı tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olan Balkan Savaşları'nın nasıl öğretildiğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Böylece Balkan Savaşlarının nasıl öğretilmesi gerektiğine dair öneriler geliştirilmesini mümkün kılacaktır.

Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi "Sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında Balkan Savaşları nasıl öğretilmektedir ve Balkan Savaşlarının öğretimi nasıl geliştirilebilir?" şeklinde belirlenmiştir.

Alt Problemler

Araştırmanın alt problemleri şu şekilde belirlenmiştir;

- 1- Balkan Savaşları öğrencilere hangi seviyede öğretilmektedir, sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında ne kadar yer almaktadır?
- 2- Sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında Balkan Savaşlarının sebepleri nasıl anlatılmaktadır?
- 3- Sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında Balkan Savaşlarının sonuçları nasıl anlatılmaktadır?
- 4- Balkan Savaşları ile ilgili sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında kullanılan görseller nelerdir?
- 5- Sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında Balkan Savaşları konusunda ölçme-değerlendirme nasıl yapılmaktadır?
- 6- Sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında Balkan Savaşlarının Büyük Güçlerle ilişkisi nasıl ele alınmıştır?

Sınırlılıklar

1- Araştırma için literatür tarama ve doküman analizi yeterli görülmüştür.

2- 1997 ile 2012 yılları arasında okutulan ilköğretim sosyal bilgiler ve orta öğretim tarih ders kitaplarıyla sınırlıdır.

Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda, gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik, nitel bir sürecin izlendiği araştırma yöntemi nitel araştırma olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek: 1999, 14). Bu çalışmada nitel araştırma türlerinden olan doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Geleneksel olarak, tarihçiler, antropologlar ve dil bilimcilerin doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen, olay veya olgular hakkında, bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Şimşek, 2009: 40). Doküman incelemesinde genellikle şu işlemler yapılır:

- Dokümana ulaşma,
- Dokümanların orijinalliğinin kontrol edilmesi,
- Dokümanların incelenmesi ve anlaşılması,
- Dokümanlardaki verilerin analiz edilmesi,
- Verilerin kullanılması. (Şimşek, 2009: 43).

Araştırmada öncelikle seçilen sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarının analizi esas alınmıştır. Literatür taraması ile elde edilen bilgilerle çalışma desteklenmiştir. 1997 ile 2012 Yılları arasında ilk ve orta öğretim düzeyinde ders kitabı olarak kullanılan kitaplardan bazıları seçilerek bu kitaplarda savaşın sebeplerine, sonuçlarına, yenilginin sebeplerine, değerlendirme sorularındaki duruma, kitaplarda Balkan Savaşları ile ilgili kullanılan görsellere bakılmış ve çalışma belirlenen alt problemler ışığında tasnif edilmiştir. Ayrıca program değişikliği sonucu yazılan son dönem kitaplarla önceki yıllarda okutulan kitaplar kıyaslanmıştır. Yine sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında Balkan Savaşlarının büyük güçlerle ilişkisine bakılmıştır.

Bulgular ve Yorum

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın birinci alt probleminde Balkan Savaşlarının öğrencilere hangi seviyede öğretildiğine, sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında ne kadar yer aldığına bakılmıştır.

Yapılan analiz neticesinde sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında Balkan savaşlarının ortalama 1 ve 2 sayfa içerisinde anlatıldığı görülmüştür. Ancak Mükerrerem K. Su ve Ahmet Mumcu'nun yazdığı T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında konuya 5 sayfalık yer ayrılmıştır (Mumcu, Su, 2002: 21-26).

2011'den önce Balkan Savaşları, ders kitaplarında aşağıdaki ünite ve konu başlıkları altında verilmiştir.

- T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük,
Giriş Bölümü: XX. Yüzyıl Başlarında Osmanlı İmparatorluğu
- İlköğretim Sosyal Bilgiler 7. Sınıf, Ünite 5: 19. ve 20. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti
Konu: 20. Yüzyıl Başlarında Osmanlı Devleti ve Yıkılışı
- Tarih Lise 2, 3. Ünite: Osmanlı Siyasi Tarihi (1600-1922)
Konu: Dış Baskılar Dönemi (1839-1922)

2011'de ise İlköğretim sosyal Bilgiler 7. sınıf ve T.C. İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük derslerinin konuları içinden çıkarılan Balkan Savaşları sadece Ortaöğretim Tarih 10. sınıf ders kitabı içinde iki sayfa olarak yer almaktadır. Bu kitapta V. Ünite: En Uzun Yüzyıl (1800-1922), 6. Konu: XX. Yüzyılda Osmanlı Devleti ve Savaşlar, başlığı altında anlatılmaktadır.

Yunanistan, Bulgaristan ve Arnavutluk gibi Balkan ülkelerinin tarihinde önemli yere sahip olan Balkan Savaşları doğal olarak bu ülkelerin ders kitaplarında da yer almaktadır. Tarih ders kitaplarını iyileştirme çabaları doğrultusunda birincil ve çok yönlü kaynaklara tarih ders kitaplarında yer vermeye başlanmıştır. Örneğin Yunanistan'da okutulan tarih kitabında Balkan Savaşları ile ilgili günlükler, mektuplar, halk türküleri yer almıştır (Avcı, 2009: 54). Ancak 2011'de Türkiye'de okutulan Ortaöğretim Tarih 10 ders kitabında, klasik anlatım ve yöntemin etkisi devam etmektedir. Balkan Savaşları ile ilgili herhangi bir hatıra, fotoğraf, mektup vs. kullanılmamış ve düz anlatım tercih edilmiştir. Oysa Balkan savaşları konusunda çok sayıda hatırat ve fotoğrafa ulaşmak mümkün olmakla beraber bunların eğitimde kullanılmaması tarih öğretiminin eksikliği olarak düşünülmelidir. Yapılan çalışmalar bu tür kaynaklara ulaşmayı kolaylaştırmaktadır (Cesur, 2008, Türkoğlu, 1998). Balkan Savaşları ile ilgili hazırlanan alternatif eğitim kitapları da Balkan Savaşları ile ilgili fotoğraf, harita, mektup, hatırat ve istatistiklerle zenginleştirilerek hazırlanmaktadır (Kolev, Koulouri: 2009).

Ortaöğretim Tarih 10. sınıf ders kitabı içinde sadece iki sayfada vermeye çalışılan Balkan Savaşlarının öğrenciye öğretildiğini düşünmek zor görünmektedir. Konunun işlenişinde daha çok klasik tarih öğretimine yakınlık bu görüşü güçlendirmektedir. Balkan Savaşları ile ilgili materyal zenginliğine

rağmen 2012’de de kullanılan aynı ders kitabında bu materyallere yer verilmediği fark edilmektedir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum²

Araştırmanın ikinci alt probleminde, sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında Balkan Savaşlarının sebeplerinin nasıl anlatıldığına bakılmıştır. İncelenen ders kitapları Balkan Savaşlarının sebepleri bakımından karşılaştırılmıştır.

Sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında Balkan Savaşlarının sebepleri benzer cümlelerle ifade edilmiştir. İncelenen kitaplarda kullanılan cümlelerin birbirine çok yakın ifadeler olduğu dikkat çekmektedir.

I. Balkan Savaşı’nın nedenleri ile ilgili bazı ifadeler şu şekildedir:

- Balkan Devletlerinin Osmanlı Devleti’ni Balkanlardan atmak istemeleri (Komisyon 3 2006: 6, Kara, 2002:141)
- Osmanlı Devleti’nin o yıllarda Trablusgarp Savaşı ile uğraşması ve Balkan devletlerinin bunu fırsat bilmesi (Komisyon 3 2006: 6, Sarıalioğlu, 2004: 138)
- Rusya’nın desteği ve Balkan Devletlerini kışkırtması (Komisyon 3 2006: 6, Kara, 2002:141, Kurt, 2006: 20)
- Milliyetçilik akımı ile Osmanlı egemenliğinde yaşayan devletlerin bağımsız olma isteği ve bazı devletlerin bunlara destek olmaları (Komisyon 3, 2006: 6, Komisyon 6, 2006: 118)

II. Balkan Savaşının sebeplerinden bazıları ise şu şekilde ifade edilmektedir:

- Londra Antlaşması’ndan sonra Bulgaristan’ın en büyük payı alması (Komisyon 8, 2012: 207, Komisyon 3, 2006. 7).
- Balkan Devletleri’nin Osmanlı Devleti’nden aldıkları toprakları aralarında paylaşamamaları (Kurt, 2006: 21, Kara, 2002: 143).

² Çalışma içinde komisyon tarafından hazırlanan çok sayıda ders kitabı bulunduğu için karışıklığı önlemek için bu kitaplar 1,2,3,.. şeklinde numaralandırılmıştır. Kaynakçada komisyon tarafından hazırlanan kitaplar Komisyon 1, Komisyon 2,.. şeklinde verilmiştir.

- Londra Antlaşması'nda en büyük payı Bulgaristan'ın alması ve diğer Balkan devletlerinin bundan memnun olmaması (Komisyon 6, 2006: 119, Sarılioğlu, 2004: 138).

Yukarıda sıralanan sebepler benzer cümlelerle hemen hemen bütün ders kitaplarında yer almaktadır. Ders kitaplarında savaşın sebepleri ile ilgili ortak bir dil olduğu fark edilmektedir. Bu durum savaşın sebebi açısından doğal kabul edilmelidir. Ancak konunun işlenişindeki tek tiplilik kitapları birbirinin kopyası yapmaktadır.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın üçüncü alt probleminde, sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında Balkan Savaşlarının sonuçlarının nasıl anlatıldığı gözden geçirilmiştir.

Balkan Savaşlarının sonuçları sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında yine benzer ifadelerle yer almaktadır. Osmanlı'nın ağır yenilgisine vurgu yapan ders kitapları Osmanlı'nın Balkan devletleri ile ve Balkan devletlerinin kendi aralarında yaptıkları antlaşmalara, antlaşmaların maddelerine yer vermektedir. Balkan Savaşlarının sosyal sonuçlarına ise genellikle yer verilmezken, bazı kitaplar O bölgede kalan Türklerin azınlık konumuna ve Balkan Savaşı sonrası yapılan göçlere kısmen yer vermektedir. Balkan Savaşlarının kaybedilme nedenleri ise bütün kitaplarda benzer cümlelerle anlatılmaktadır.

Ders Kitaplarında Osmanlı Devleti'nin I. Balkan savaşında yenilme nedenleri şu şekilde verilmektedir:

- Ordu içindeki karışıklıklar (Komisyon 3, 2006: 6, Komisyon 5, 2006: 70).
- Askerlerin büyük bölümünün terhis edilmesi (Komisyon 3, 2006: 6, Komisyon 5, 2006: 70, Komisyon 6, 2006: 120).
- Balkan yarımadasında Osmanlı ordularının düzensiz olması (Komisyon 5, 2006: 70, Komisyon 3, 2006: 6).
- Komutanlar arasındaki anlaşmazlıklar (Komisyon 5, 2006: 70, Komisyon 3, 2006: 6).
- Osmanlı yöneticilerinin savaş çıkmayacağına dair Rusya'dan güvence alarak ordunun büyük bir kısmını terhis etmiş olmaları (Kara, 2002: 142, Komisyon 5, 2006: 70).

- Orduda particilik ve ikilik olması (Komisyon 6, 2006: 120, Komisyon 5, 2006: 70).
- Ordular arasında düzenli haberleşme olmaması (Komisyon 3, 2006: 6).
- Ordudaki siyasi bölünmeler (Komisyon 5, 2006: 70).

Ders kitaplarında I. Balkan Savaşındaki yenilginin temel nedeni olarak ordu gösterilmektedir. Ordu içindeki siyasi ayrılıklar, ordu içinde yeterince haberleşmenin sağlanamaması ve Rusya'nın Balkanlara saldırmayacağı güvencesi ile askerin çoğunun terhis edilmesi, Osmanlı'daki askerî yetersizliği ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca Rusya'nın izlediği politikanın farkında olunmadığına işaret etmektedir.

Sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında I. Balkan Savaşının sonuçlarının bazıları ise aşağıdaki cümlelerle ifade edilmektedir:

- Osmanlı Devleti yenildi ve sürece büyük devletler müdahale etti, büyük devletlerin gözetimi ile Londra Konferansı düzenlendi (Komisyon 5, 2006: 70, Komisyon 3, 2006: 7).
- Osmanlı Devleti ile karadan bağlantısı kesilen Arnavutluk bağımsızlığını ilan etti (Komisyon 6, 2006: 119, Komisyon 5, 2006: 70, Kara, 2002: 142).
- Balkan devletleri ve Osmanlı Devleti arasında Londra antlaşması imzalandı (30 Mayıs 1913) (Komisyon 5, 2006: 70, Komisyon 3, 2006: 7, Komisyon 6, 2006: 119)
- Osmanlı Devleti her cephede (dört cephede) yenildi (Sarılioğlu, 2004: 138, Komisyon 3, 2006: 6, Komisyon 5, 2006: 70).
- Yunanlılar Ege adalarını ele geçirdi. Bulgarlar Çatalca'ya kadar ilerledi. Londra Antlaşması imzalandı . Gelibolu Yarımadası dışındaki Midye-Enez hattının batısında kalan topraklar Balkan devletleri tarafından paylaşıldı (Sarılioğlu, 2004: 138, Kara, 1997: 17, Komisyon 5, 2006: 70).
- Midye-Enez hattının batısında kalan topraklar Balkan devletlerine bırakıldı (Komisyon 3, 2006: 7, Kara, 1997: 18).

- Bulgarlar Çatalca'ya kadar ilerlediler. Sırp, Karadağlar, Yunanlar bütün Makedonya'yı işgal ettiler. Arnavutluk bağımsız oldu (Komisyon 8, 2012: 206).
- Midye-Enez hattı sınır kabul edildi (Komisyon 6, 2006: 119, Komisyon 5, 2006: 70).
- Londra Konferansı devam ederken, İttihat Terakki Partisi'nin ileri gelenleri tarafından hükümet darbesi yapıldı (Komisyon 5, 2006: 70, Kara, 1997: 18).
- Ege adalarının durumu ve Arnavutluk'un durumu büyük devletlere bırakıldı (Komisyon 3, 2006: 6, Komisyon 5, 2006: 71).

Yine cümlelerden ders kitaplarında savaşın sonuçlarının benzer cümle ve ifade ile anlatıldıkları fark edilmektedir. Savaşın sonuçları kısmında Londra Antlaşması'nın maddelerine de yer verilmektedir.

Antlaşmanın maddeleri ise genel olarak şu şekildedir:

- Midye-Enez Hattı sınır kabul edildi.
- Arnavutluk ve Ege Adalarının durumu büyük devletlerin kararına bırakıldı.
- Gelibolu Yarımadası dışında, bütün Trakya Bulgaristan'a bırakıldı.
- Makedonya, Yunanistan ve Sırbistan arasında paylaşıldı.

II. Balkan Savaşının Sonuçları ise şu şekilde anlatılmaktadır:

- Osmanlı Devleti Balkan Devletlerinin kendi aralarında savaşa girmesinden yararlanarak Edirne'yi geri aldı (Komisyon 5, 2006: 71, Komisyon 8, 2012: 207, Sarılioğlu, 2004: 138).
- Balkan devletleri arasında Bükreş Antlaşması imzalandı (1913) (Komisyon 5, 2006: 70, Kara, 1997: 20, Sarılioğlu, 2004: 138).
- Bulgaristan ile İstanbul antlaşması imzalandı (1913) (Komisyon 5, 2006: 70, Komisyon 6, 2006: 119, Kara, 1997: 20, Sarılioğlu, 2004: 139).
- Yunanistan ve Osmanlı Devleti arasında Atina Antlaşması imzalandı (1913) (Komisyon 5, 2006: 70, Komisyon 6, 2006: 119, Kara, 1997: 20, Sarılioğlu, 2004: 139).
- Bulgaristan yenildi (Komisyon 5, 2006: 70, Komisyon 8, 2012: 207).

- Adaların durumu Avrupa devletlerinin hakemliğine bırakıldı (Komisyon 6, 2006: 119).
- Ordunun subay kadrosu gençleştirildi (Kara, 1997: 20).
- Bulgaristan bütün cephelerde yenildi (Komisyon 8, 2012: 207, Komisyon 6, 2006: 119, Komisyon 5, 2006: 71).
- Osmanlı'nın ne kadar güçsüz olduğu anlaşıldı (Kara, 1997: 20, Komisyon 3, 2006: 7).
- Türklerin Avrupa kıtasındaki varlığı Doğu Trakya ile sınırlandırıldı (Komisyon 3, 2006: 7).
- Almanya'dan subay getirilerek, Osmanlı ordusunun yeniden yapılandırılmasına gidildi (Komisyon 3, 2006: 7).
- Adaların durumu büyük devletlerin hakemliğine bırakıldı. Sonra Gökçeada, Kaş, Meis ve Bozcaada dışındaki adalar oradaki Türklerin haklarını güvence altına almak şartıyla Yunanistan'a verdiler (Komisyon 5, 2006: 71

Ayrıca ders kitapların hepsinde II. Balkan Savaşı sonrasında imzalanan antlaşmalar maddeleri ile birlikte yer almaktadır. Bu antlaşmalar;

Bükreş Antlaşması:

1. Dobruca, Silistre Romanya'ya verildi.
2. Manastır, Üsküp, Priştine Sırbistan'a verildi.
3. Serez, Drama, Dedeağaç Yunanistan'a verildi.

İstanbul Antlaşması:

- Meriç Irmağı Türk-Bulgar sınırı olarak kabul edildi.
- Edirne, Kırklareli, Dimetoka Osmanlı Devleti'ne bırakıldı.
- Bulgaristan'da kalmış Türklerin hakkı belirlendi.

Atina Antlaşması (14 Kasım 1913)

- Yanya, Selanik ve Girit Adası'nın Yunanistan'a ait olduğu kabul edildi.

1914'de (13 Mart) Sırbistan ile antlaşma imzalandı. Buradaki Türklerin durumu belirlendi, şeklinde kısa cümleler halinde anlatılmıştır.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Balkan Savaşları ile ilgili sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında kullanılan görseller nelerdir? Sorusu araştırmanın dördüncü alt problemini oluşturmaktadır.

İncelenen on dört kitap içerisinde üçünde konu ile ilgili görsel bulunmamaktadır. Bu kitaplar Milli Eğitim yayınlarından olan ve 2011’de basılmış olan 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, İlköğretim Sosyal bilgiler 7, Ortaöğretim T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük kitaplarıdır. Kitaplar komisyonlar tarafından hazırlanmıştır.

Diğer kitaplarda ise Balkan savaşları ile ilgili sadece bir harita olduğu görülmüştür. Bu kitaplar şunlardır;

11. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (Kara, K,1997), Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (Komisyon2006), 10. sınıf Tarih Lise 2 (Komisyon, 2006), Liseler İçin Osmanlı Tarihi (Komisyon, 2006), Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf (Komisyon, 2011), Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf (Komisyon, 2012), Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük (Kurt, 2006), 11. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Mumcu, Su, 2002), İlköğretim Sosyal Bilgiler 7 (Sarıalioğlu, 2004)

Kemal Kara tarafından yazılmış olan (2002) Lise Tarih 2 ders kitabında bir harita ve bir resim bulunmaktadır

Haritalar;

- II. Balkan Savaşı Sonrası,
- Balkan Savaşı’ndan sonra Balkan Devletleri ve Osmanlı Devleti,
- Balkan Savaşı’ndan sonra Balkan Devletleri ve Osmanlı Devleti’nin Balkanlardaki sınırları,
- Balkan Savaşları Sonunda Osmanlı Devleti’nin Avrupa’daki sınırları,
- Balkan Savaşları Sonunda Osmanlı Devleti’nin Batı sınırları şeklinde benzer başlıklar taşımaktadır.

Sadece bir ders kitabında “İkinci Balkan Savaşı sırasında Makedonyalı askerlerin Bulgarlara, Sırlara ve Yunanlılara karşı savaşını gösteren bir fotoğraf” bulunmaktadır (Kara, 2002: 142). Bu durum Türk tarih ders kitaplarının Balkan Savaşları ile görseller açısından oldukça yetersiz olduğunu da ortaya koymaktadır. Haritaların birbirine benzer olması normal karşılanabilir

ancak Balkan Savaşları ile ilgili diğer görsellerin dikkate alınmaması tarih ders kitapları için problem olarak değerlendirilmelidir.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında Balkan Savaşları konusuna ilişkin ne tür ölçme-değerlendirme metotları kullanıldığı beşinci alt problemde ele alınmıştır.

Ders kitaplarında konu ile ilgili sorular “Değerlendirme Soruları”, “Test Soruları” ve “Ölçme ve Değerlendirme” başlıkları altında sorulmaktadır.

Ünite sonunda yer alan değerlendirme soruları, öğrencilerin bilgi seviyesini ölçme düzeyindedir. Sorulan sorular Balkan Savaşlarının sebep ve sonuçlarına odaklanmaktadır. Ders kitaplarının bazılarında ünite sonlarında Balkan savaşları ile ilgili sorular bulunmamaktadır. Ders kitaplarındaki bazı sorular ise şu şekildedir:

Klasik sorular;

- Birinci Balkan Savaşının sebebi nedir? Hangi ülkeler arasında olmuştur? (Komisyon 3, 2006: 20, Kara, 1997: 33)
- İkinci Balkan Savaşı'nın sebebi nedir? Hangi ülkeler arasında olmuştur? (Kara, 1997: 33)
- Osmanlı Devleti Balkan Savaşı sonunda hangi toprakları kaybetmiştir? (Kara, 1997: 33)
- İkinci Balkan Savaşı'nın nedenini, bu savaşın kimler arasında geçtiğini, Osmanlı Devleti'nin bu savaştan nasıl yararlandığını ve savaşın sonucunu açıklayınız (Komisyon 6, 2006: 131)
- Balkan Savaşlarının nedenleri nelerdir? (Saralioğlu, 2004: 147)
- Balkan Savaşlarının sonuçları nelerdir? (Saralioğlu, 2004: 147)
- II. Balkan Savaşında Osmanlı Devleti hangi toprakları geri almıştır? (Komisyon 3, 2006: 20)
- Balkan Savaşları sonunda Osmanlı Devleti'nin imzaladığı antlaşmaları ve bu antlaşmaların şartlarını belirtiniz (Komisyon 6, 2006: 131)

2011'de hazırlanan tarih programı doğrultusunda Ortaöğretim Tarih 10. sınıf ders kitabında (2012) ise Balkan Savaşları ile ilgili sorular metin

kenarlarında sorulmaktadır. Konu ile ilgili metin kenarlarına yerleştirilen sorular şunlardır:

- I. Balkan Savaşı'nın nedenleri nedir?
- Dömeke Meydan Savaşı'nda büyük bir zafer kazanan Osmanlı Devleti, I. Balkan Savaşı'nda büyük bir yenilgi almıştır. Osmanlı Devleti'nde kısa sürede neler değişmiştir? Sebeplerini araştırınız.
- Osmanlı Devleti II. Balkan Savaşı'nın çıkmasından nasıl yararlanmıştı?
- Atina ve İstanbul Antlaşmalarının azınlık hakları bakımından önemi nedir?

Ünitenin sonunda yer alan ve "Ölçme ve Değerlendirme" başlığı ile sorulan sorularda ise;

- Osmanlı Devleti'nin I. Balkan Savaşı'nda yenilgiye uğramasının iç sebepleri nelerdir?
- II. Balkan Savaşı'ndan Osmanlı Devleti nasıl faydalanmıştır? Şeklinde iki soru bulunmaktadır (Komisyon, 2011: 210).

Ders kitaplarında yer alan bazı test soruları;

- Aşağıdakilerden hangisi İkinci Balkan Savaşının nedenlerindedir? (Sarıalioğlu, 2004: 151)
- Osmanlı Devleti, Ege Adalarını, Batı Trakya'yı ve Arnavutluk'u hangi savaşın sonunda kaybetmiştir? (Komisyon 3, 2006: 21).
- Aşağıdaki devletlerden hangisi Balkan Savaşları sırasında Osmanlı Devleti ile savaşa girmemiştir? Komisyon 3, 2006: 21)
- Aşağıdakilerden hangisi İkinci Balkan Savaşının nedenlerindedir? (Sarıalioğlu, 2004: 151)
- II. Balkan Savaşında Osmanlı ordusunun Midye-Enez sınırını aşması Osmanlı Devleti'nin aşağıdakilerden hangisinin koşullarını kabul etmediğini gösterir? (Komisyon 6, 2006: 132)

Sorularda bakıldığında soruların ağırlıklı olarak tarihsel bilgiyi ölçmeyi amaçladığı fark edilmektedir. Bazı soruların ise iç içe birkaç sorudan oluştuğu görülmektedir. Balkan Savaşlarının tarih ders kitaplarında düz anlatım şeklinde anlatılmasına paralel olarak sorular da verilen bilgiyi ölçmeyi amaçlamaktadır.

Ancak öğrencilerin tarihsel kaynakları analiz edip bilgiye kendi tarihsel becerileri ile ulaşabilmeleri için düz anlatım yönteminden uzaklaşmak gerekmektedir ve Balkan Savaşları ile ilgili farklı kaynakların ders kitaplarında kullanılması amaçlanmalıdır.

Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular ve Yorum

Araştırmanın altıncı alt probleminde, Balkan Savaşlarının Büyük Güçlerle ilişkisinin sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarına nasıl yansıtıldığı incelenmiştir. Ulaşılan bilgiler şu şekildedir;

Savaşın Çıkmasındaki Roller:

Balkan Savaşlarının çıkmasında Rusya'nın kışkırtıcı rol oynaması ve oradaki isyan hareketlerini desteklemesi bunun içinde Balkan devletleriyle olan ırk ve din birliğinden yararlanması Balkan savaşlarının sebeplerinin anlatıldığı kitap bölümünde fazlasıyla dikkat çekmektedir. Rusya'nın Balkanlardaki rolünün tarihi gerçekliği bu vurguyu gerekli kılmaktadır. Ancak kitaplarda "Rusya'nın kışkırtması" olarak belirtilmesi bilimsel dilden ziyade hikayeci bir anlatım hissi vermektedir.

Ders kitaplarında Balkan Devletlerinin bir araya gelerek anlaşmalarında ve Osmanlı'ya karşı birleşip savaş açmalarında Rusya'nın desteğine vurgu yapılmaktadır ve Rusya'nın büyük rolü olduğu şeklinde ifade edilmektedir. Bu da ders kitaplarının çoğunda "Rusya'nın kışkırtması" "olarak tanımlanmaktadır. Kemal Kara T.C. inkılâp tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında Rusya'nın bu birliği sağlama amacını "Boğazları ele geçirmek ve bu yolla Ege ve Akdeniz'e inebilmek ve Osmanlı Devleti'ni yıkmaktı" cümlesiyle belirtmektedir (Kara: 1997: 17)

Mumcu ve Su'ya (2002) ait T.C İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında ise Balkanlarda çıkan ayaklanmaları Rusya'nın kışkırttığı ve böylece Rusya'nın Baltık Denizi'ne ve Akdeniz'e inmeye çalıştığı anlatılırken, Balkan Devletlerinin Rusya gibi İslav ve Ortodoks olmasının Rusya'nın bu bölgede etkili olmasını kolaylaştırdığı açıklanmıştır. Rusya'nın Boğazlar üzerindeki isteklerini gerçekleştirmek için Balkan devletlerini araç olarak kullandığı, bu genç devletleri Osmanlı varlığına son vermek için kışkırttığı, Osmanlı Devleti'nin artık büyük devletlerin oyuncağı haline geldiğinin anlatıldığı Balkan Savaşlarının nedenleri kısmında İngiltere'nin Orta Doğu üzerindeki çıkarları, Almanya ile olan çıkar çatışmaları, Osmanlı Alman yaklaşması, Almanya, Fransa ve İngiltere'nin Yakın Doğudaki çıkar çatışmaları, Fransa, İngiltere ve Rusya'nın

yakınlaşmasının sebepleri, İngiltere'nin Rusya'yı Osmanlı politikası konusunda serbest bırakması ile Rusya'nın Balkan devletlerini Osmanlıya karşı bir araya getirmesi ve aralarında anlaşma sağlaması, bu çıkar çatışmaları ile Balkan savaşlarına gelinen sürecin arka planı ayrıntılarıyla açıklanmıştır (Mumcu, Su, 2002: 22-23). Ders kitaplarının çoğunda "Büyük Güçler" ifadesi ile anlatılan devletlerin adı bu kitapta açıkça geçmektedir. Öğrenciler böylece büyük devletlerden ne kastedildiğini fark edebilmektedirler. Ders kitaplarında yer alan "Batılı Güçler, Büyük Güçler, Avrupalı Güçler" ifadelerinde öğrenciyi kesin bilgiye götürececek açıklık söz konusu değildir.

Lise Tarih 2 ders kitabında Batılı Devletlerin Balkan devletlerine desteğini Balkan Savaşının sebepleri arasında gösteren Güneş ve Özbek, "Batılı Devletler" şeklinde genel bir ifade kullanmıştır. Balkan Savaşı'nın çıkmasında Fransız İhtilâli ile yayılan milliyetçilik hareketlerinin iç barışı bozduğunu ve isyanların çıkmasında etkili olduğunu belirtirken Rusya'nın bu isyanları desteklediğini de ilave etmektedir (Güneş, Özbek, 2002: 101)

Osmanlı Devleti'nin Yenilmesindeki Roller:

Kara, Lise tarih 2 ders kitabında Osmanlı yöneticilerinin savaş çıkmayacağına dair Rusya'dan güvence alarak ordunun büyük bir kısmını terhis ettiğini belirtmiş olması dolaylı olarak Osmanlı Devleti'nin Rusya tarafından kandırıldığına ima etmektedir (Kara, 2002. 142).

Yine komisyon tarafından yazılan MEB'e ait Tarih Lise 2 ders kitabında Rusya'nın Balkanlara saldırmayacağı düşüncesi ile orduların büyük bir kısmının terhis edildiği cümlesi bulunmaktadır. Bu da Osmanlı ordularının yetersiz kalmasında Rusya'nın rolüne vurgu yapmaktadır. Osmanlı'nın bu düşünceye nasıl kapıldığı ile ilgili açıklama yer almamaktadır (Komisyon 5, 2006. 70).

Savaşların Sonuçlarındaki Roller:

Avrupa Devletleri tarih ders kitaplarına göre Balkan Savaşları sürecinde savaşın devam ettiği ve sonuçlandığı aşamada Balkanlardaki gelişmeleri yakından takip etmişler ve çıkarlarının riske girdiği her aşamada gelişmelere müdahale etmişlerdir. Özellikle savaşlar sonunda imzalanan antlaşmalara konulan maddelerin kendi çıkarlarına ters düşmemesine itina göstermişlerdir.

I. Balkan Savaşı sonunda düzenlenen Londra Konferansı ve imzalanan antlaşmalarda aktif olarak yer almışlardır. Bu durum tarih ders kitaplarında birer cümle ile yer almaktadır. Örneğin Avrupa devletleri durumu değerlendirmek Balkanlardaki savaşı durdurmak amacıyla Londra'da bir konferans düzenlenmesini sağladılar (Komisyon 7, 2011: 194) ifadesi bu

cümlelerden biridir. Yine Büyük devletler Balkan yarımadasının yeni haritasını belirlemek için Londra’da bir konferans düzenlediler (Mumcu, Su: 2002: 24) cümlesi bu konferansın arka planına işaret etmektedir.

Tarih ders kitaplarında “Avrupalı devletler, Büyük Güçler” şeklinde ifade edilen bu devletler antlaşmaların imzalandığı aşamada da iradelerini ortaya koymuşlardır.

I. Balkan Savaşı yenilgisi sonucunda büyük devletlerin sürece müdahale etmesi, büyük devletlerin gözetimi ile Londra Konferansının düzenlenmesi (Güneş, Özbek, 2002: 101) kitaplarda yer alan ifadeler arasındadır. Londra antlaşmasının şartlarının anlatıldığı kısımda “Ege adalarının ve Arnavutluk’un durumu Büyük devletlere bırakıldı” şeklinde bir madde bulunmaktadır (komisyon 5, 2006: 71).

II. Balkan Savaşından sonra Yunanistan ve Osmanlı Devleti arasında Atina Antlaşması imzalandı (1913). Adaların durumu büyük devletlerin hakemliğine bırakıldı (Güneş, Özbek, 2002: 102) cümlesi de Büyük güçler olarak adlandırılan devletlerin hakemlik rolü ile gelişmeleri yakından izleme tutumlarını ortaya koymaktadır.

Osmanlı Devleti’nin Balkanlarda ağır yenilgi alması Osmanlı ordusu üzerinde iyileştirme ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu sebeple orduya danışman olarak çok sayıda Alman generali ve subayı getirilmiştir. Böylece Almanya ile Osmanlı birbirine iyice yaklaşmıştır (Mumcu, Su: 2002.26). Balkan savaşları öncesi başlayan Almanya-Osmanlı Devleti yakınlaşması savaş sonrası güçlenerek devam etmiştir. Almanya ile ilgili bu cümleler ise Osmanlı Devleti’nin Almanya ile birlikte I. Dünya Savaşı’na girmesinin ön aşamalarını göstermektedir.

Komisyon tarafından 2011 tarih programına göre yazılmış Ortaöğretim Tarih 10. sınıf ders kitabında (2012) Balkan Savaşları konusu 1897 Osmanlı ve Yunanlıların yaptığı “Dömeke Meydan Savaşı” ile başlatılmaktadır. Türklerin elde ettiği başarı ile Türklere Atina yolunun açılması Rusya ve Avrupa devletlerini telaşlandırmış, bu devletlerin girişimiyle İstanbul da bir konferans düzenlenmiş ve sınırlar eski haline getirilerek, Girit’e özerklik tanınmıştır, şeklindeki ifadeler önceki ders kitapları ile benzer üslup içinde olduklarını göstermektedir. “Avrupalı Devletler” şeklindeki kapalı ifadeler, Rusya ve Avrupa Devletleri’nin Türklerin başarısından sonra telaşlanarak bir konferans düzenlemesi gibi açıklamalar hikâyeci bir anlatıma daha yakındır. Ancak bu cümleler Rusya’nın, İngiltere, Fransa gibi Avrupa Devletlerinin Balkan bölgesini kontrol altında tutmak istediklerini ve bu bölgede çıkarlarını gözettiklerini de

ortaya koymaktadır. Yine Balkan Savaşlarının sebeplerinin anlatıldığı metin kısmında Osmanlı Devleti ile Almanya'nın yakınlaşmasından rahatsız olan İngiltere'nin Rusya'yı Balkanlar üzerindeki politikalarda serbest bırakması, Rusya'nın Balkan devletleri arasında ittifak oluşturması, Rusya'nın Balkan devletlerini kışkırtması gibi tarih ders kitaplarında yaygın olarak kullanılan cümleler bulunmaktadır (Komisyon 7, 2011: 194). Bunlardan "Rusya'nın Balkan Devletlerini kışkırtması" cümlesi tarih ders kitaplarında en fazla yer alan ifadedir. Alman-Osmanlı yakınlaşması, İngiltere-Rusya-Fransa yakınlaşması ve Balkanlarda, Yakın doğuda Avrupa devletlerinin çıkar çatışmaları, büyük güçlerin Balkan Savaşları ile olan ilişkilerinin gerekçelerini de açıklamaktadır. 2011'de hazırlanan tarih programına göre yazılan ve öğrenci merkezli olarak düşünülen ders kitabında metin kısmının bulunduğu sayfalarda açık uçlu olmak üzere dört soru sorulmuştur. Diğer kitaplarda değerlendirme soruları kısmında yer alan sorular metin kısmının olduğu sayfalara konularak farklılık oluşturulmak istenmiştir. Ancak genel olarak Balkan Savaşlarının işlenişinin daha önceki dönemlerde okutulan ders kitapları ile belirgin farkı olmadığı gözlenmektedir.

Tartışma ve Sonuç

Balkan Savaşları siyasi ve sosyal sonuçları bakımından Balkan ve Osmanlı tarihinin önemli olayları arasındadır. Çeşitli seviyelerde sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında yer alan Balkan Savaşlarının işlenişinde ciddi benzerlik söz konusudur. Yine kitapların büyük çoğunluğunda 1-2 sayfa yer bulabilen konu, kullanılan dil bakımından da aynılık arz etmektedir. Bütün kitaplarda Balkan Savaşları'nın sebep, sonuçlarına ve Osmanlı Devleti'nin yenilmesinin sebeplerine kısa kısa değinilmiş, savaşların kısa bir özeti şeklinde sunulmuştur. Ancak savaşların Balkan ve Osmanlı toplumlarında açtığı sosyal yaralar üzerinde durulmamıştır. Bunun iki nedeni olduğu düşünülebilir. Bunlardan ilki zengin Türk tarihinin kısaltılarak tarih ders kitaplarına sıkıştırılmak zorunda kalınması diğeri ise Osmanlı için bir yenilgi olan Balkan Savaşları'nın her yönüyle anlatılmaya değer görülmemesi olabilir. Ancak yeni tarih öğretimi yaklaşımlarında savaş konularının tarih ders kitaplarından tamamen çıkarılmasının mümkün olmadığı onun yerine tarih ders kitaplarında savaşın sosyal, psikolojik, ekonomik boyutları ile ele alınması gerektiği görüşü savunulmaktadır (Aktaş, 2010: 337). Konunun bu şekilde ele alınması Balkan

Savaşları ile ilgili hatıratların, mektupların, raporların, fotoğrafların, filmlerin vs. işe koşulmasını kaçınılmaz kılacaktır.

Sosyal bilgiler ve tarih ders kitaplarında Balkan Savaşlarının anlatılmasında karşılaşılan en büyük problemlerden birisi bilimsel dilden uzak ifadelerdir. Balkan Savaşlarının sebepleri arasında gösterilen Rusya'nın Balkan devletlerini kışkırtması, yine sonuçları arasında gösterilen Batılı devletlerinin Osmanlı Devleti'nin yenilmesinden telaşa kapılarak Londra Konferansı düzenlemeleri gibi cümleler hikayeci anlatıma daha yakın görünmektedir. Rusya'nın Balkan bölgesindeki çıkarları ile ilgili politikalarını kışkırtma olarak açıklamak yeterli olarak görülmemelidir. Ancak "Rusya'nın kışkırtması" ifadesi en son yazılan ortaöğretim tarih ders kitabında da yerini almıştır.

Yine tarih ders kitaplarında çokça kullanılan "Büyük Güçler" kavramı öğrencinin zihninde net bir bilgi bırakmamaktadır. Büyük güçlerden ne kastedildiği tam olarak ortaya konmadığı takdirde öğrencinin bu kavramı kendi zihninde yanlış bilgilerle ilişkilendirme ihtimali oldukça yüksektir. Bazı ders kitaplarında ise büyük güçler yerine "Batılı Devletler, Avrupalı Devletler" ifadeleri kullanılmıştır. Büyük güçler ifadesine göre kısmen açıklayıcı görülebilecek bu ifadelerde yeterli değildir. Batılı veya Avrupalı Devletler birkaç devletten daha fazlasını içermektedir.

Tarih ders kitaplarında görülen sorunlardan biri de konunun işleniş şeklidir. Görsellere yok denecek kadar az yer verilirken, alternatif kaynaklara hiç yer verilmemiştir. Bu durum en son yazılan ortaöğretim tarih ders kitabı için de geçerlidir. Tarih ders kitapları kuru anlatımdan uzaklaşarak, Balkan savaşları ile ilgili fotoğraf, istatistik, hatırat ve mektup gibi farklı kaynakları kullanmalıdır. Hatta Balkan Savaşları'na katılan ülkelerin bu tür kaynaklarına da yer verebilmelidir. Böylece öğrenciler Balkan Savaşları'na çok yönlü bakabilirken, dönemin kaynakları ile tarihe daha da yakınlaşabileceklerdir. Kuru tarihi bilginin ezberciliğe yol açması ve ezberlenen bilginin kısa sürede unutulması sorunu çok yönlü tarih öğretimi ile aşılanmalıdır. Yeni öğretim yaklaşımlarında öğrencinin bilgiyi kendisinin oluşturması beklenmektedir. Ülkemizde de öğretim programları oluşturmacı yaklaşımlara göre değişim göstermektedir. Oluşturmacı yaklaşımda öğrencilerin aktif olarak bilgiyi oluşturması, yorumlaması, ön bilgilerine göre yeniden organize etmesi beklenmektedir (Yelken, 2010: 49-50). Dolayısıyla yeni programların yapısı çerçevesinde öğrenciyi aktif kılacak, çok yönlü kaynaklarla tanıştıracak metotlara ihtiyaç vardır. Talim Terbiye Kurulu tarafından hazırlanan 2011 tarihli tarih programında "Bilgi, insanlık tarihinin her döneminde önemini korumuştur. Çağımızda ise tartışılmaz üstünlük "bilgiyi üreten ve kullanan"

larıdır. Bilgiyi üreten ve kullanan donanımlı insan gücünün yetiştirilmesi de eğitimin temel amaçlarından” şeklindeki yer alan ifade öğrencinin bilgiyi üretmesi ya da oluşturması gerekliliğine işaret etmektedir. (TTKB: 2011). Ancak 2011’de öğretime sunulan Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf ders kitabı hedeflenen düzeyde bulunmamıştır. 2011 öncesi eğitim-öğretimde kullanılan diğer ders kitaplarına gerek üslup, gerek yöntem ve gerek içerik olarak benzemektedir. Çalışma neticesinde Balkan Savaşlarının öğretiminde yeni tarih öğretimi yaklaşımlarının ders kitaplarına yansımadağı söylenebilir. Özellikle tarih ders kitaplarının yeni tarih öğretimi yaklaşımları doğrultusunda düzenlenmeye ihtiyaçları olduğu aşıkardır.

Kaynakça

- Aktaş, Ö. (2010). Tarih Ders Kitaplarında Savaş ve Antlaşma Konularının Öğretimi, *Tarih Nasıl Öğretilir?* 1. Basım, Editör: Mustafa Safran, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
- Avcı, S. (2009), *Türkiye ve Balkan Savaşlarına Katılan Balkan Ülkelerinin Tarih Ders Kitaplarında Balkan savaşları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara
- Cesur, H. (2008). *Hatıratlar Işığında Türk Kamuoyunda Balkan savaşları (1912-1913)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu
- Glenny. M. (2001), *The Balkans 1804-1999: Nationalism, War and The Great Powers*, 1. Baskı., Penguen., USA
- Hacıfettahoğlu, İ. (2010), Dr. *Besim Ömer, Hanımefendilere Hilal-i Ahmer’e Dair Konferans*, 3. Bas., Türk Kızılayı, Ankara
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, 11. Baskı. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kolev, V. Koulouri C. (2009). *Taaching Modern Southeast European History Altenative Educational Materials, The Balkan Wars, Workbook 3*, 2.Bas., CDRSEE., Thessaloniki, (http://www.cdsee.org/jhp/pdf/workbook3_eng_ed2.pdf 15.06.2012 tarihinde alınmıştır).
- Kurnaz, Ş. (2011). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını*, 1. Baskı, İstanbul, Ötüken Yayınları
- Mccarthy, J. (1998). *Ölüm ve Sürgün*, 6. Baskı, İstanbul., İnkılap

- Oral E. (2004). Türk Tarihi ve Kültürü, *Osmanlı İmparatorluğu*, Edit: Cemil Öztürk, 2. Baskı, Pegem: Ankara
- Öztuna, Y. (2013). *Avrupa Türkiye'sini Kaybımız*, 15. Baskı, İstanbul: Ötügen Yayınları
- Rıza Nur (1992). *Hayat ve Hatıratım* Cilt: 1, 1. Baskı, İstanbul: İşaret Yayınları
- Şimşek, H. (2009). Eğitim Tarihi Araştırmalarında Yöntem Sorunu, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42 (1), 33-51
- Türkoğlu, İ. (1998). Balkan Savaşları Sırasında Bir Tatar Hemşirenin İstanbul Hatıraları, *İstanbul Araştırmaları*, Yaz, s. 181-188
- TTKB (2011). *Ortaöğretim 10. Sınıf Tarih Dersi Öğretim Programı ve 10. Sınıf Seçmeli Tarih Dersi Öğretim Programı*, [Http://Ttkb.Meb.Gov.Tr/Program](http://Ttkb.Meb.Gov.Tr/Program)
- Ulusoy, K. (2008). Sosyal Bilgilerde Ders Kitapları, *Sosyal Bilgiler Öğretimi*, 1. Baskı, Editörler: Bayram Tay, Adem Öcal, Ankara: Pegem Akademi
- Yelken, T. Y. (2010). Oluşturmacı Öğrenme Kuramları, *Tarih Nasıl Öğretilir?* 1. Basım, Editör: Mustafa Safran, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi
- Yıldırım. A. ve Şimşek, H. (1999), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara.

İncelenen Ders Kitapları

- Güneş, A., Özbek, S. (2002). *Lise Tarih 2*, Tütibay
- Kara, K. (2002) . *Lise Tarih 2*, Önde Yayınları
- Kara, K. (1997) *11. Sınıf T.C. İnkılâp Tarihi Ve Atatürkçülük*, Önde Yayıncılık
- Komisyon 1 (2011) *8. Sınıf T.C. İnkılâp Tarihi Ve Atatürkçülük*, MEB Yayınları.
- Komisyon 2 (2011). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 7*, MEB Yayınları.
- Komisyon 3 (2006). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi Ve Atatürkçülük*, MEB Yayınları.
- Komisyon 4 (2011). *Ortaöğretim T.C. İnkılâp Tarihi Ve Atatürkçülük*, MEB Yayınları.
- Komisyon 5 (2006). *10. Sınıf Tarih Lise 2*, MEB Yayınları.
- Komisyon 6 (2006). *Liseler İçin Osmanlı Tarihi*, MEB Yayınları.
- Komisyon 7 (2011). *Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf*, MEB Yayınları.

Komasyon 8 (2012). *Ortaöğretim Tarih 10. Sınıf*, MEB Yayınları.

Kurt. Ö. (2006). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi Ve Atatürkçülük*, Yeni Çizgi Yayınları

Mumcu, A., Su M. K . (2002). *11. Sınıf T.C. İnkılâp Tarihi Ve Atatürkçülük*, MEB Yayınları.

Sarılioğlu, F. (2004). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 7*, Cemre Yayıncılık